

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 38.

Lördagen den 23 September

1871.

Sveriges skördar.

För tredje gången å rad hafva våra landtmän i dessa dagar slutat inbergningen af en ovanligt rik skörd, och man spårar verkningarne af dessa välsignade år i alla områden af samhället, i lättad penningställning och minskade lagsökningar, det senare i en grad som väckt allmän uppmärksamhet och öfverraskning, en lägre räntefot än vi någonsin kunna erinra oss, och som nästan antyder på en sjuklig rädsla för spekulationer, nedsättning i utvandrarne antal men stegring i äktenskapens, och man skall äfven i sin tid upptäcka dess verkningar i minskade brottmål. Statistiken är företrädesvis det moderna samhällets vetenskap. Vi hafva nyligen sett att den icke är väl anskrifven hos socialismen, som vill konstruera staten efter så kallade förnuftsgrunder, utan allt afseende på den befintliga verkligheten. Hos den gammalmodiga fromheten står den icke mycket bättre till baks, och i många trakter stranda alla bemödanden att åstadkomma tillförlitliga uppgifter till en landbruksstatistik på det bekanta ordspråket att man icke skall räkna med vår Herre. Af Sveriges bördigaste och tätast befolkade landskap har nära en tredjedel af kommunerna försummat att till länets hushållningssällskap insända de begärda redogörelserna för 1869, och hvarannan landshöfding klagar att han icke kan meddela fullständiga uppgifter. Det återstår ännu för massan af vår allmoge

att lära sig för allmän fördel räkna, icke med försynen utan med sina egna bemödanden. Fäderneslandet har rätt och behof att erfara slutresultaten af det ekonomiska arbetet inom dess rämärken, och den som med vett och vilja för hvad på honom ankommer undanhåller dessa resultat handlar icke i allo så som det är hans pligt. Allmogemanen borde nu hafva hunnit öfvertyga sig att ingen tanke på skatteförhöjning ligger bakom dessa uppgifter om hans åkerareal, antalet af hans kreatur, hans utsäde och skörd. I den mån det ekonomiska kartverket hinner utarbetas, blir i alla händelser hans jordområde på siffran utrönt, och derefter kan allt det öfriga med all behöflig noggrannhet beräknas. Men detta går långsamt, och först i en aflägsen framtid, om någonsin, blir detta stora arbete fulländadt; under tiden måste de upplystare anstränga sig att föra de mindre upplyste med sig, undervisa dem om nödvändigheten att sjelfva göra sig reda för alla sina ekonomiska förhållanden för att kunna bringa dem under formen af ett enkelt bokhålleri, och göra det klart för dem att samhället har full rätt att af dem fordra sådana upplysningar som äro af nytta för uppnåendet af dess ändamål, och hvilka i alla fall för uppmärksamma grannar och aktgifvare icke kunna döljas.

I det senast utkomna häftet af *Läsning*

för folket har en af tjänstemännen i Statistiska Centralbyrån, hr *J. Hellstenius*, gjort en sammanställning af de materialier som stodo honom till buds, under titel »Skördarne i Sverige och deras verkningar», intressant i synnerhet derföre att den visar, huru den statistiska vetenskapen af skenbart få och osäkra data kan åstadkomma jämförelsevis tillförlitliga slutresultat för hela länder och tiderymder. Det är för öfrigt icke många samhällen som i dessa ämnen veta bättre besked än vi, och många afundas oss den lyckan att hafva tillförlitliga uppgifter, som gå något öfver 120 år till baka, rörande våra befolkningsförhållanden och åtskilligt annat dertill, som är af icke ringa värde att veta. Sedan århundradets början ega vi en oafbruten följd af ekonomiska sifferuppgifter, väl icke noggranna eller i detalj möjliga att återopa, men i en skarpsynt statistikers hand alldeles tillräckliga för att derpå grunda fullt tillförlitliga jämförelser. Från 1802 till 1820 insamlades dessa ekonomiska uppgifter af presterskapet, som jemte folk-mängdstabellerna insände dem till tabellkommissionen. Men insamlings sättet var förhatligt och väckte på många ställen ovilja mot presterskapet, hvarföre, då 1821 landshöfdingarne fingo till åliggande att hvar femte år afgifva de ännu brukliga berättelserna om länens tillstånd och utveckling, jordbruksuppgifterna deri intogo en allt mer framstående plats, ehuru de i fullständighet och tillförlitlighet ännu allt jemt lemnade ganska mycket öfrigt att önska. Sedan fem år till baka insamlas dessa jordbruksuppgifter genom länshushållningssällskapens försorg, för att bearbetas i Statistiska Centralbyrån och i form af en underdånig berättelse af embetsverkets chef till kongl. maj:t årligen i sammandrag meddelas såsom Bidrag till Sveriges officiella statistik.

Hr Hellstenius har med de tillgängliga uppgifterna försökt att gifva svar på frågor af denna beskaffenhet: »I hvad mån har vårt lands stigande odling och nätet af lättade förbindelser gjort Sverige mäktigt att lättare än förr bära missväxternas hemsökelse bland en dubbelt så stor befolkning? Och huru gestaltade sig i forna dagar förhållandena hos oss efter pröfnin-gar af denna art?»

Hvad ett eller flere års missväxt i våra

egna dagar betyder, derom lemna oss den officiella statistiken smärtsamma upplysningar. För att visa detta med några exempel, skola vi endast anförä missväxt-året 1868 i Jönköpings, Kronobergs och Elfsborgs län. Följden deraf var att antalet af de ingångna äktenskapen i Jönköpings län nedgick från 75 till 52 på 10,000 människor, i Kronobergs län från 68 till 44, och i Elfsborgs län sjönk siffran af de nyfödda barnens antal från 323 småningom till 268, under det dödligheten i Kronobergs län steg för steg höjde sig från 164 till 252. På samma sätt förhåller det sig med emigrationen. Före de svåra åren utvandrade från Jönköpings län 36 på 10,000 personer, efter dessa år 165 och 226, medan för Kronobergs län motsvarande siffra höjde sig från 21 till 99 och slutligen till 192.

Före början af vårt århundrade finnas inga siffror för skördarne, utan endast allmänna omdömen, men äfven dessa äro goda till jämförelser. Om man med författaren delar den 122-åriga perioden från 1748 till 1869 i två lika stora delar, erhåller man på tiderymden 1748--1808 två fullkomliga och 13 nära allmänna missväxter, 24 medelmåttiga och 15 goda skördar, mot 0, 4, 14 och 10 under den senare perioden; 6 skördar betecknas i hvardera tidskiftet såsom klena, öfver medelmåttan 12 i det senare mot intet i det förra, nära medelmåttan 15 mot 1. De svaga skördarne hafva således aftagit från 21 till 10 och de omkring medelmåttiga stigit från 25 till 41, men det är all anledning till den förmodan att sjelfva värdet af beteckningarne blifvit förändradt, så att hvad fordom benämndes en ymnig skörd anses nu för tiden endast öfver medelmåttan. Kunde man dertill jämföra den skördade spanmålens beskaffenhet i stridhet, vigt och renhet förr och nu, skulle framsteget från det sämre till det bättre blifva ännu mer i ögonen fallande.

Den största dödlighet vårt tabellverk vet omtala är 518 på 10,000, det vill säga något mer än hvar tjugonde; detta var närmaste följden af de båda missväxter som öfvergingo vårt fädernesland åren 1771 och 1772. Under samma tid förminskades äktenskapens antal från 82 till 68 och de lefvande föddes från 333 till 253. Det följande årtiondet började med flere klena

skördar, hvaraf samma resultat följde i afseende på antalet äktenskap, födde och döde. Derefter inträdde åter några gynnsamma år, och i början af 1790-talet äro äktenskapen uppe vid 110; året derpå äro lefvande födde 372, och dödligheten har sjunkit till 243, allt på 10,000. På samma sätt skall man finna anledningen till de senaste årtiondenas fluktuationer i dessa siffror uti dåliga skördar, hvartill på de allra sista åren kommer den stegrade utvandringen. Men resultatet af en felslagen skörd stannar icke inom de närmaste åren: det återverkar på dessa förhållanden tjugo eller trettio år senare, då den generation som uppväxte under hungerstiden nått sin manbarhetsålder och ger lif åt ett nytt slägte. Ingen ting kan vara mera öfverraskande än de särskilda kullarnes nästan parallela kroklinier på de af chefen för Statistiska Centralbyrån uppgjorda diagrammen, hvilka väckt en så hedrande uppmärksamhet vid statistiska kongresser i utlandet. De bevisa till full åskådlig het huru viktigt det är att de späda barnen erhålla tillräcklig föda och omvårdnad, ty svält och vanvård hämnar sig på ett förfärligt sätt, såsom Skriften säger, allt in till tredje och fjerde led, och den som ger lif åt en afkomma, utan att kunna eller vilja på ett tillfyllestgörande sätt sörja för hennes näring, har derigenom kanske för sekler grundlagt en kedja af kroppsliga och andliga olyckor och lidanden.

Det skulle säkert vara välkommet för den krets af läsare som följer de utmärkta artiklarne i *Läsning för Folket*, om hr Hellstenius ville vid ett annat tillfälle upptaga detta intressanta ämne och gifva det den omständligare utredning hvaraf det är i så hög grad förtjent. Han har emellertid äfven i denna uppsats icke helt och hållet lemnat det ur sigte, i det han hänvisat på kassationerna vid beväringmönstringarne och deras sammanhang med skördens beskaffenhet under det mönstrade manskapets första lefnadsår. Så stämma de klena skördarne 1798—1800 särdeles väl tillsamman med den höga kassations-siffran — nära 25 procent — af beväringmönstringarne i början på 1820-talet. Af 1814 års kull kasserades ända till 26 procent, men så hade också skördarne under deras andra och tredje lefnadsår varit särdeles dåliga, hvaremot de fördelaktiga mön-

stringsresultaten för 1812, 1817 och 1831 årens kullar motsvaras af de närmast följande årens goda skördar. »Men framför allt», säger han, »förtjenar det framhållas, huru som det bestämda framåtskridandet till ett bättre, som med hänsyn till de kasserades antal visar sig från och med mönstringen af 1821 års kull, är årsbarn med vår jordbruksnäringens uppspirande till nytt lif.»

Ännu säkrare kan man följa sammanhanget mellan årsväxten och brottmålen, och om den absoluta rätten skulle vid stiftandet af strafflagarne få något att klaga öfver ett så materielt åskådningssätt, så är det en tröst att menskligheten derpå blir den vinnande parten. Författaren i »Läsning för Folket» har allt ifrån 1830, då uppgifter i detta ämne första gången meddelades, till och med 1868 jemfört antalet tjufuader och snatterier med folk-mängd och skörd. För åren 1845 och 46 angafs skörden i 4 och 6 län såsom medelmåttig, i 9 såsom under medelmåttan båda åren; också står brottsligheten 1846 högre än något annat år eller 13,1 på 10,000 personer och det följande året 12. Deremot utmärktes åren 1857—64 af exempellöst goda skördar, och detta förhållande har sin fulla motsvarighet i Justitie-statsministerns embetsberättelser. Från 1836 till 1838 steg brottsligheten från 6,9 till 10,7, en tydlig följd af 1837 års usla skörd, hvilken i endast 7 af rikets 24 län var medelmåttig eller deröfver. För 1865, det första året då den nya, skärpta brottmålslagen började tillämpas, var brottmåls-siffran nere vid 3,8, steg derefter till 4,9, 5,8 och slutligen 1868 till 11,2. Hvilken slående bekräftelse på det gamla ordspråket att nöden känner ingen lag. Går man till de särskilda länen, blifva dessa siffror ännu mer öfverraskande. Så voro för Gotland liksom för Kalmar län 1845 och 46 missväxtår; brotten mot eganderätt stiga derefter, på Gotland från 4,1 år 1844 till 7,7 och 14,1, men sjunka åter till 9,8 och 4,3, under det vexlingen för Kalmar län är 14,2, 20,2, 32,2, 32,5, 18,2 och 13,7.

Gå vi nu till sifferuppgifterna för landets spanmålsodling, så torde, på grund af beräkningar som komma sanningen temligen nära, kunna antagas, att Sverige omkring 1750 i medelgoda år frambragte

4.5 millioner t:r spanmål, och på 1770-talet, närmast efter de svåra missväxterna, 4,7 millioner. De första till tabellkommissionen insända skördeuppgifterna, omfattande hvete, råg, korn, blandsäd, ärter, hafre och potatis, sluta på omkring 5,3 millioner, som 1809 höja sig till 6, 1816 till 7 och 1820 till omkring 9,5 millioner tunnor. Enligt den kritik af hushållningssällskapets beräkningar som chefen för Statistiska byrån anställt, skulle skörden af stråsäd för 1868 kunna beräknas till minst 12 millioner tunnor, hvartill komma närmare 8 millioner tunnor potatis. Hr Hellstenius anser att de ännu icke fullständigt offentliggjorda uppgifterna för 1869 komma att utvisa en skörd af nära 23,5 millioner tunnor, men han nämner ej hvilkendera beräkningsgrunden, hushållningssällskapets eller chefens för Statistiska byrån, för denna siffra blifvit följd. Säkert synes emellertid vara, att vårt fäderneslands skördar sedan århundradets början blifvit redan till kvantiteten fyradubblade, liksom äfven åkerarealen från 1,370,000 tunland 1805 blifvit utvidgad till omkring 4,937,000 tunland 1868. Härvid bör dock märkas, att då rågen 1802 utgjorde 25 procent af hela skördebeloppet, hafren 26 och potatisen endast 5, så voro dessa siffror för 1865 respektive 14, 31 och 35 procent, medan hvetet bibehållit samma procenttal, nemligen 2 proc. af hela skörden. Men det sålunda minskade värdet af skörden i förhållande till tunntalet torde mer än uppvägas af den stegrade boskapsskötseln, om hvars utveckling sedan århundradets början de materialier som för ögonblicket stå till vårt förfogande icke tillåta att bilda oss någon noggrannare föreställning.

Hvad som bättre kan utredas är förhållandet med ut- och införseln af spanmål. Redan på Gustaf II Adolfs tid uppgifver rikskanslern Axel Oxenstjerna att Sverige kunnat någon gång utföra 7,000 läster eller 336,000 tunnor. Detta synes ingalunda otroligt; landet, det vill säga det egentliga Sverige, hade vid den tiden sannolikt icke mer än 800,000 inbyggare, och om man beräknar 2,5 tunnor om året på person, hvilket är till och med öfverflödigt, när man vet att den tiden ingen ting behöfde frändragas för nötkreaturens utfodring, hade en skörd af 2,8 millioner tunnor varit tillräcklig för att lemna det

nyssnämnda öfverskottet. Så mycket be-
dröfligare var tillståndet hundra år senare, då Carl XII:s krig hade bortryckt omkring 300,000 man, och ännu 1734 funnos i Sverige och Finland mer än 1,000 ödes-
hemman. Under Frihetstiden försumrades jordbruket för fabriksnäringsarne, och följderna af denna onaturliga tillbakasettning visade sig långt fram i nyare tider. Under de 72 åren från Gustaf III:s revolution förekommer spanmålsutförelse endast 13 gånger med sammanräknade 60,000 t:r, under det i medeltal årligen infördes 3 till 400,000, och undantagsvis ända upp till en million. Det var med 1820-talet som ett bättre förhållande börjar göra sig gällande. Under århundradets tredje decennium utfördes i medeltal årligen 57,000, på 1830-talet 80,000, på 40-talet 284,000, på 50-talet 861,000, på 60-talet 1,855,000 och 1870 ensamt 3,800,000 tunnor. Det är sant att de mindre värdefulla spanmåls-
slagen häri ingå med de största beloppen, men odlingen af de ädlare slagen är emellertid i tilltagande, så att förledet är endast 65,900 t:r hvete och 286,000 tunnor råg behöfde införas utöfver hvad af samma sädesarter exporterades.

Värdet af den del utaf 1869 års skörd som utskeppades har blifvit beräknadt till 37,5 millioner rdr. och den spanmålsutförelse, antagligen af förledet års skörd, som egt rum intill slutet af sistlidne Maj månad, antages hafva inbragt omkring 29 millioner rdr. Denna nya inkomstkälla för landet öfverstiger alltså redan medelvärdet af jernet, vår förnämsta exportartikel under de år denna näring ännu stod på höjden af sin blomstring. Men deri är icke inberäknad den väsentliga del af skörden som utföres i förädladt tillstånd, det vill säga såsom ladugårdsprodukter och lefvande kreatur. Vi skola med ledning af Kommerskollegiets berättelser söka att i detta afseende komplettera de af hr Hellstenius uppställda beräkningarne.

I första rummet nämna vi då en ny exportartikel, nemligen *smör*, som vid år-
tiondets början företedde den anspråkslösa siffran af 917 centner, derefter åter sjönk till 484, 662, 552, men 1864 från nyssnämnda siffra på en gång höjde sig till 6,201 ctr eller mer än 2,000 procent, följande året steg till nära dubbelt, eller 11,642 ctr, 1868 på en gång höjde sig

från 8,993 till 35,463 ctr, för att åter 1860 nedstiga till 28,155. Med den omsorg som på den sista tiden öfver allt i landet blifvit egnad åt mejerihandteringen, och den sparsamhet med mjölk som deraf blifvit en följd i de enskilda hushållen, torde man utan öfverdrift kunna antaga, att i medelgodta foderår bör kunna i medeltal utföras 40,000 ctr; exporten till och med Augusti månad detta år uppgår redan till öfver 43,800 centner. Det är sant att härifrån måste afräknas den motsvarande införseln af samma vara, som 1868 uppgick till 35,436 ctr, eller i det allra närmaste samma kvantitet som exporterades, och 1869 utgjorde 32,307 ctr, eller något mer än exporten, men denna införsel har sedan lång tid varit konstant, och utgjorde under det sista årtiondet i medeltal årligen 24,000 ctr. En stor del deraf läver, efter undergången omarbetning, ingå i exporten. Af ost infördes 1860 något öfver 11,600 ctr, hvilket belopp nästan regelbundet nedgått till 8,358 ctr, som det utgjorde 1869, medan utförseln under samma tiderymd nästan lika regelbundet stigit från 908 till 2,279 ctr, under det framstegen i beredningen, särdeles af den högt värderade cheddar-osten, försäkra denna vara om ständigt stegrad efterfrågan till stigande pris.

Det har hittills varit Danmark som upptagit största beloppet af vår smörexport, men den har äfven tilltagit på England, som deremot nästan ensamt upptager vår utförsel af ost. Hvad dessa exportartiklar inbringa, derom lemna oss de statistiska aktstyckena ingen möjlighet att bilda oss ett tillförlitligt omdöme. Enligt uppgifter från svensk-norska konsulatet i London hafva medelprisen på ost varit pdst. 3, å pdst. 3,10 för ost samt för smör pdst. 5,10 å 6,10 pr engelsk centner, motsvarande i det närmaste 120 svenska skålpund. Man torde häraf kunna sluta att medelgodt svenskt smör i England icke betalats lägre än 90 rdr pr svensk centner.

För smöret såsom exportartikel har under innevarande år en framtid af allra största betydelse blifvit öppnad genom inrättningen af Mälareprovinsernas mejerieraktiebolag, beräknadt på en tillverkning af omkring 10,000 centner om året. Enligt den första berättelsen, hvilken endast omfattar 5 månader, har bolaget lyckats på

den engelska marknaden erhålla ända till pdst. 7.8 sh, för sin bästa vara, motsvarande netto på produktionsorten 1 rdr 7 öre, och ett ännu högre pris hade blifvit betingadt i Ryssland för en särskildt för denna marknad tillverkad artikel, motsvarande 1 rdr 13 öre pr skålp. netto i Stockholm. Ensamt detta nya bolag representerar således en export af mer än 1 mill. rdr om året.

Det är en annan exportartikel som sammanhänger med jordbruket och som loftar att blifva af ännu större betydelse, nämligen lefvande kreatur. Af hästar utfördes 1860 endast 142, men 1869 icke mindre än 1,395, under det att den obetydliga importen af ädlare djur, dels till afvel dels till kapplöpnings- och lyxhästar, hållit sig jembörligt oförändrad. Af får och svin utfördes vid årtiondets början högst obetydligt, af de förra ända till 1864 intet, och af de senare år 1860 endast 529, medan exporttabellen för 1869 upptager 8,476 får och 10,749 svin, utom det att utförseln af fläsk under de tio åren stigit från 426 till 1,842 centner. Olyckligtvis lemna oss Kommerskollegium i fullkomlig okunnighet om värdet af de exporterade djuren, och vi kunna knappast tro att dessa djur ens i allmänhet varit fullväxta och slagtfeta. Något men ej mycket mer kunna vi erfaras om nötkreaturen, hvaraf utförseln ökats från 622 år 1860 till den betydliga siffran 14,583 för 1869. För kollegium är ännu alltid ett kreatur ett kreatur, utan afseende på olika storlek, egenskaper och värde, men man kan dock antaga att flertalet af dessa kreatur utgjorts af åtminstone efter svenskt begrepp slagtfeta oxar, emedan de eljest icke skulle hafva burit fraktkostnaderna. Större delen af denna kreatursexport har gått till Danmark, och derifrån, såsom vi tro oss veta, hufvudsakligen vidare till Storbritanien, men omkring fjerdedelen af boskapskreaturen har gått direkt till England och betingat sig pris för oxar, som vexlat mellan pdst. 10 och pdst. 18, medan får varit betalda med pdst. 1 å pdst. 1,10, och svin med ungefär samma belopp. Det synes emellertid icke vara alltför djerft att beräkna värdet af hela kreatursexporten i medeltal till 3 millioner rdr, och sammanräknadt med mejerieralstren samt en mängd smärre artiklar ull, ägg, frukter och friska bär, frö, hudar och

skinn, lin, vax, o. s. v., hvilka alla artiklar under den ofvannämnda tidrymden stigit med ganska anmärkningsvärda belopp, torde icke hela denna export uppgå till mindre än 8 å 10 millioner rdr om året.

Sammanlägga vi nu dessa landtbruksprodukter med den egentliga spanmålsexporten, finna vi att Sverige i goda år kan utföra till nära 50 millioner af sin skörd, och att denna export till den allra största delen uppstått under det sista decenniet, samt följaktligen representerar ett under denna tidrymd vunnet tillskott i landets ekonomiska krafter. Det är naturligt att icke hela detta kapital är att anse såsom en nettovinst; det är snarare en ränta på de ofantliga kostnader som under de sista årtiondena blifvit nedlagda på utvidgandet och förbättringen af vårt jordbruk. Men äfven ur denna synpunkt betraktad är företeelsen icke mindre tillfredsställande, efter som den bevisar att kapitalet, när det nedlägges i jorden, kan gifva samma afkastning som i andra yrkesgrenar. Men det allra väsentligaste är, att vi lärt oss tillvarataga och göra till godo hvad som förut funnits lika väl som nu, men i brist af efterfrågan icke haft ett egentligt marknadsvärde och därför varit föremål för en oförvarlig miss-hushållning. Såsom ett bevis på den mäktiga sporre till omsorgsfullare ekonomi som ligger i de med hvarje år utvidgade jernvägsförbindelserna, må endast nämnas att grädder kunnat under den sistförflutna vintern forslas till härvarande mejeribolag ända till 8 mil landväg, och producenten deraf har genom denna försäljning, och genom skummjölakens användning till uppfödande af kalvar, lyckats bereda sig en ersättning för den mjölk han haft till afsalu af ända till 32 öre kannan, eller åtminstone dubbelt så mycket som varan eljest hade kunnat inbringa på produktionsorten.

Författaren i »Läsning för folket» har med ledning af några uppgifter i Finanskomiténs af 1863 betänkande gjort några beräkningar af skördens värde i hela vårt fädernesland, likväl endast för de vanliga sädeslagen och potatis med uteslutande af hö och foderväxter. Det uppgår för 1868 års skörd, hvilken dock var under medelmåttan, till omkring 200 millioner rdr, och han anser att skörden 1869 kan uppskattas till minst 215 millioner samt 1870

års gröda »utan tvifvel ännu vida högre.» Det är klart att alla sådana beräkningar äro mycket vanskliga, men de sakna därför icke ett relativt värde. Vi hafva i det föregående sett att chefen för Statistiska Centralbyrån, på grund af kalkuler hvilka vi här måste förbigå, ansett att hushållningssällskapens uppgifter och beräkningar måste underkastas en sträng kritik, och han antager att dessa uppgifter för 1868, som sluta på 10,576,338 r: r äro nära 2 millioner tunnor för låga. Vare härmed huru som helst, så synes det icke vara något tvifvel underkastadt, att 1868 års skörd med 2 millioner tunnor understigit skörden 1867 och med 4 millioner r: r skörden för 1866. Två års grödor kunna följaktligen skilja sig på 4 millioner tunnor, representerande ett penningvärde af omkring 50 millioner rdr eller Sveriges halva utländska statsskuld. Möjligheten af en sådan vaxling, ända till fjerdedelen af en medelgod skörd för hela riket, innebär något förfärande, och den visar på samma gång huru långt vårt jordbruk ännu är från det mål hvilket det måste sträfva att upphinna, icke att under en ovanligt gynnande väderlek uppnå en ovanlig produktion utan att i trots af ofördelaktiga klimatiska och meteorologiska förhållanden trygga sig mot missväxter. Den insigtsfulla jordbrukaren vet ganska väl att detta till en viss grad är möjligt och känner lika så väl de vägar på hvilka han kan närma sig detta mål, ehuru han är fullt medveten om omöjligheten att någonsin uppnå det fullkomligt. Hela civilisationens arbete går ut på att eröfra naturen, att använda dess krafter i mensklighetens tjänst, och detta sträfvande, långt ifrån att innebära ett trots mot försynen eller ett syndigt begär att undandraga sig hennes lagar, är endast ett hörsamt iakttagande af hennes anvisningar. Naturen sjelf gifver oss medel att med kläder och boningar skydda oss mot årstidernas ytterligheter, och hon har på samma gång anvisat oss utvägen att gifva jorden en sådan behandling, hvarigenom den kan i en ganska vidsträckt mån motstå de skadliga inflytelserna af frost, torka och nederbörd, fastän vi icke kunna ingripa i sjelfva naturfenomenen.

Vi återkomma på denna väg till vår utgångspunkt. När vi vilja framtränga till orsakerna, måste vi börja med ett

uppmärksamt aktgifvande på verkningarne, och jordbruksstatistiken är tröskeln till jordbruksvetenskapen. Vi måste därför med all makt sträfva att öfvervinna vår likgiltighet för dess utveckling och söka öfvertyga vår allmog, som är kärnan af vårt jordbrukarestånd, att noggranna beräk-

ningar och samvetsgranna uppgifter om allt som hör till jordbruket, långt ifrån att vara ett brottsligt räknande med försynens välgärningar, endast äro ett medel att i hvad på oss ankommer förverkliga heernes kärleksfulla afsigter.

Slaget vid Dorking.

Ett Engelskt fantasistycke.

De flesta menniskor tänka vida mindre med förståndet än med inbillningskraften, och vill man öfvertyga sina medmenniskor om någon stor och ny sanning, så bätar det föga att bevisa henne genom bindande slutföljder, om man icke på samma gång kan göra henne åskådlig genom starka och gripande bilder. Der logiken mödosamt fogar den ena stenen i tankebyggnaden till den andra, der kastar fantasien djerft låta bryggor öfver afgrunder, och hvad hennes hjälp är värd äfven inom den vetenskapliga forskningen, det har en af vår tids strängaste induktiva vetenskapsmän, *J. Tyndall*, nyligen skildrat i en särskildt åt detta ämne egnad afhandling. Det är emellertid i politiken och samhällsvetenskaperna som den diktande föreställningsförmågan har sin förnämsta rol att utföra, och nästan ingen social lära har någonsin gjort sig gällande i vidsträcktare kretsar utan att först hafva blifvit framlagd i romanform eller såsom en utopi. Vi hafva för icke länge sedan sett en ny och märkvärdig foreteelse af detta slag i den engelska dikten »Det framtida släktet» — *The coming race* — af hvilken en svensk öfversättning snart lär vara att förvänta. I sådana skrifter är det en bättre och renare framtid som hägrar för tänkaren, och han utkastar dess grunddrag icke i formen af en byggnadsritning utan i ett aflägsset perspektiv och i en magisk belysning. Men det gifves också utopier af det motsatta slaget, då skriftställaren i en enda fantasibild samlar de sannolika följderna af ett folks sedliga urartande, af dess representanters likgiltighet om dess högsta intressen, eller dess regerings politiska felsteg: i detta fall blir tafans innehåll en varnande skräckbild. Sådan är den målning, hvilken en obekant men högst begäfvad

engelsk författare nyligen uppdrog i en af de mest ansedda britiska månadsskrifterna, *Blackwood's Magazine*, och som under några få veckor både i original och öfversättningar vunnit en högst betydande spridning under namn af »Slaget vid Dorking».

Våra dagliga tidningar hafva redan lemnat en hastig antydning af innehållet, men ämnet är så stort, och saken rörer oss sjelfva så nära, att våra läsare säkert icke skola upptaga illa, om vi deråt egna litet närmare uppmärksamhet. Vi skola icke därför inlåta oss på några af dessa detaljer som endast lära ega intresse för infödda engelsmän och icke heller kunna fattas af några andra än dem som äro intimt bekanta med de lokala förhållandena. Men det återstår tillräckligt mycket som har ett allmänt intresse och hvaraf alla europeiska folk kunna draga nyttiga lärdomar.

Det är väl bekant att under det senaste kriget med Frankrike och Preussen har den allmänna sinnesstämningen i England genomgått flere olika skeden. Under de första månaderna af fälttåget var opinionen öfvervägande fördelaktig för Preussen. Dertill bidrogo många omständigheter: den gamla stamfientligheten, ehuru betydligt dämpad på Englands sida, medan deremot på den franska, i den lättare litteraturen och på scenen, samma tanklösa karrikeringslusta som förr oupphörligt retade och aggade de stolta och granntyckta öborne; det oförlåtliga och öfvermodiga lättsinne hvarmed de tongifvande i Frankrike gifvo fienden en länge och med begärlighet väntad anledning till utbrottet af fientligheterna; stamförvandtskapen och de gamla allianserna med Tyskland; de regerande familjernas nära slägtskap och det genom så många erfarenheter bekräftade miss-

troendet mot Napoleons mer än tvifvelaktiga redlighet. Men efter hand vände sig sympatierna mer och mer åt den franska sidan, då man såg det sätt hvar på segrarne begagnade sina framgångar, och det fans vid en tidpunkt ett ganska stort parti som yrkade på Englands intervention äfven med vapen, i fall det var nödvändigt. Men England har icke deltagit i något af de allra sista krigen, sedan folkbeväpningen trädt i stället för de gamla yrkesarméerna; den fredsvänliga demokratién hade sedan Palmerston's dagar, då de britiska statsmännen hade sin hand med i spelet, så ofta en politisk rörelse uppstod någonstädes i Europa, gifvit en helt annan ton åt den engelska regeringen, och den Gladstoneska ministären hade under påtryckningen af denna opinion låtit den britiska styrkan sjunka till en sådan grad att man icke kunde disponera 50,000 man landtrupper för ett utländskt krig, under det betänkliga missbruk och försumlighet hade inrotat sig i förvaltningen och högsta ledningen af sjövapnet. Vid upptäckterna här af greps hela engelska folket af en liffig oro, och regeringen fann till stormens lugnande nödvändigt att framlägga ett på det hela högst otillräckligt och otillfredsställande förslag till arméreform, för hvars behandling och slutliga öde våra tidningar för länge sedan redogjort, men som emellertid hade till en viss grad lugnat farhågorna och åtminstone afvändt den stora mängdens uppmärksamhet från Englands försvarslösa belägenhet. Det var under detta skede af parlamentsförhandlingarne som Slaget vid Dorking såg dagen, på en gång uppskakade nationen ur dess ögonblickliga domning och uppväckte en af dessa vibrationer i den allmänna stämningen, som hos andra folk kunna, ehuru långt liffigare, vara öfvergående och utan verkan, men som i det djupare och allvarigare britiska lynnet länge fortleva och stundom framkalla stora politiska handlingar.

För att vinna det äsyftade intrycket kastar sig den okände författaren med ens ett halft århundrade in i framtiden; han låter år 1925 en gammal man berätta för sina sonsöner på hvad sätt deras fädernesland på en gång nedstörtades från sin storhet och sin blomstring, för att aldrig mer resa sig, och han gör det med sådan

gripande sanning, i det han lånar dragen i sin tafla så väl från de nyss genomledda krigshändelserna, hvilka han synes hafva följt ända in i dess yttersta detaljer, som från Englands närvarande politiska och sociala förhållanden, att han frambragt ett omätligt intryck. I alla blomständerheterna af striden skola vi icke följa honom; de erinra om vissa kända företeelser, då bristen på militäriskt förutseende, kunskap och beslutsamhet ryckte en nästan afgjord seger ur fransmännens händer. Hans framställning har, äfven då han kritiserar, denna beundransvärda måtta och sjelfbegränsning, som till och med i karrikaturen aldrig öfvergifver hans landsmän. Knappast har någon ens under Krimkriget så i grund blottat alla svagheterna af det närvarande engelska militärsystemet, men det fins icke en enda af hans typer som icke är en äkta gentleman. På ett lika generöst sätt behandlar han fienden. Det fins ingen ting löjväckande, ingen ting osmakligt och öfverdrifvet i hans skildring af de segrande preussarne: de äro lifslevande sådana de äro och måste vara under det system som skapat deras krigiska öfverlägsenhet, och ingen tysk skall kunna jäfva skildringens trohet.

»Hvad vårt fädernesland», så börjar den gamle sin berättelse, »var stolt och lyckligt för femtio år sedan. Under mer än fjerdedelen af ett århundrade hade frihandeln tillfört oss oräkneliga rikedomar. London växte mer och mer ut, och man kunde knapt bygga nog hus för alla som behöfde dem: kapitalister, köpmän, som kommo från alla väderstreck för att bosätta sig i vårt land och der göra sin lycka, lagkarlar, läkare, ingenjörer, handlande, alla hade sin del i den allmänna välmågan. Gatorna gingo ända till Croydon och Wimbledon, hvilka i min fars barndom utgjorde rena landsbygden, och alla människor sade att det icke skulle dröja länge innan Kingston och Reigate skulle sammanväxa med verldsstaden. Vi trodde att vi aldrig skulle upphöra att bygga och utvidga oss. Det är sant att vi icke saknade fattiga omkring oss; de ökades lika hastigt som de rika, och pauperismen började redan då att bereda oss allvarsamma bekymmer, men om skatterna voro höga, så fans det öfverflöd på penningar till att betala dem och hvad de då så kallade

medelklasserna angår, så tycktes det aldrig finnas någon ända på deras ständigt tillväxande välstånd. Att hafva ett dussin barn tyckte man den tiden vara en helt naturlig sak, och om man än icke alltid kunde bortgifta sina döttrar, fann man alltid någon utväg för sönerna, ty alla yrken stodo dem öppna, utom det att regeringens embetsverk oupphörligt förökade sig. För öfrigt kunde man den tiden skicka dem till Indien, anställa dem i armén eller flottan, och emigrationen hade redan då antagit betydande proportioner, ehuru ingen ting i jämförelse med den nu varande utvandrarefloden. De enskilda skolorna voro också en mycket vinstgifvande sysselsättning, och ehuru eleverna ingen ting särdeles finga lära, anlades nya sådana inrättningar i alla delar af landet och räknade inom ganska kort tid fyra till fem hundra lärjungar.»

»Hvilka därar vi voro! Vi förestälde oss att efter som denna lycka var oss skickad af försynen, så fans det intet skäl hvarför hon icke skulle obegränsadt tillväxa. I vår förblindelse märkte vi icke att hela landet var en enda omätlig verkstad, der man färfärdigade allt som skickades oss utomlands ifrån, och att om främmande nationer upphörde att sända oss råämnen, skulle vi blifva ur stånd att sjelfva producera dem. Det är sant att den tiden hade vi den omätliga fördelen af jern och stenkol till mycket låga pris, och om vi icke hade ödslat med vårt bränsle, skulle det hafva räckt till för ännu långa tider. Men man kunde redan förutse att tillgångarne på dessa båda ämnen skulle blifva ymnigare i andra länder, medan i alla andra afseenden England icke var mera gynnadt än det för närvarande är. Att vi hade blifvit så rika berodde derpå att man från alla verldsdelar skickade oss varor att försälja eller råvaror att förädla, och vi förestälde oss att detta förhållande aldrig skulle taga något slut. Kanske skulle det hafva räckt något längre, om vi gjort oss någon möda att bevara det, men i vår dårskap voro vi allt för ligkiltiga till att fota vår lycka på bättre grundvalar, och sedan en gång handelns ström blifvit afledd åt andra håll, kom den icke vidare till baka.»

Derefter följer en träffande karakteristik af det andra kejsardömet i Frankrike.

Detta land var då för tiden den främsta militärmakten i världen; fransmän hade slagit ryssar, österrikare och till och med preussare, och ansågo sig derföre oöfvervinneliga. Nationen var rik, innan den kommunistiska galeusken hade förstört de förmögne, utan att göra någon nytta åt de fattige; Frankrike stod på höjden af sitt anseende och vid den sista stora verlds-expositionen i Paris mottogo massor af konungar och furstar den franska enväldsherskarens skrytsamma gästfrihet. Tre år senare var all denna herlighet förbi, trupperna hade lidit nederlag, nesligare än några som världen hittills sett, och hela armén hade blifvit tagen till fånga. Eländet väckte ett oerhördt anskri på andra sidan Kanalen; ett enhälligt rop höjdes på ett förbättradt krigsväsende och verksamma försvarsanstalter mot den makt som gifvit prof på sådana utomordentliga anfallskrafter. Men den regering som då ledde Englands öden hade kommit till makten genom sina löften att inskränka statsutgifterna och kunde icke förmå sig att bryta sina förbindelser. Det fans också i det radikala partiet en grupp om hvars bifall regeringen måste försäkra sig, och hon kunde detta endast genom att draga in på armén. Detta parti satte sig af grundsats mot all stående armé, i tanke att derigenom försvaga kronans anseende och kränka aristokratien. Regeringen såg icke att hon existerade endast på underhusets fördragsamhet, och denna del af representationen gaf mer och mer vika för påtryckningen af radikalismen. Regeringen fann sig på det hela endast allt för lycklig att finna någon förevändning för öfvergifvandet af hufvudpunkterna i en arméorganisation som hon aldrig tagit på allvar, och sade att flottan och Kanalen voro ett tillräckligt värn mot alla främmande angrepp. Armén lemnades således i sitt ofullkomliga skick, och man gjorde ingen ting för att gifva en bättre militärisk uppfostran åt volentärerna och milisen, derför, sade man, att om man tvunge dem att lemna sitt arbete för att öfva sig i vapen, så gjorde man ett ingrepp i landets industri. Nationen lät sig invaggas i en falsk säkerhet, och man gaf ingen uppmärksamhet åt de allvarliga varningarne af Frankrikes öde.

Emellertid hopade sig, såsom det plägar

hända när skickelsens timma är slagen den ena olyckan på den andra: ett nytt uppror i Indien undanryckte Storbritannien betydande besittningar och sysselsatte dess lilla orientaliska armé, och de gamla aldrig fullkomligt bilagda misshälligheterna med Förenta Staterna utbröto på en gång i full låga. Det skickades till Nordamerika tio tusen man och tre gardesbataljoner, en handfull folk, aldeles otillräcklig att försvara landet, men tillräckligt stor att fresta amerikanarne till att göra dem samtliga till fångar, hvilket också skedde. Af den obetydliga armé som ännu återstod nödgades man sända hälften till Irland, för att bekämpa det infall af fenierna som då förbereddes i Amerika. Dertill kom att flottan var skingrad på alla punkter af jorden; några skepp kryssade i de indiska fatvattnen, andra förföljde sjöröfvare i de kinesiska hafven, en betydlig eskader skyddade de engelska kolonierna på norra kusten af Stilla hafvet, besittningar som man envisades att kvarhålla, ehuru man måste omsegla Kap Horn för att komma till dem.

Det var just i detta ögonblick, medan flottor och arméer voro skingrade kring vida världen, som det bekanta hemliga fördraget offentliggjordes, i kraft af hvilket Holland och Danmark inkorporerades i Tyskland. »Man har mycket talat om att vi skulle hafva kunnat undgå de olyckor som föllo öfver vårt land, om vi blott hade hållit oss stilla, åtminstone så länge tills vi hunnit komma på det klara med våra inre oroligheter, men engelsmännen hafva alltid handlat under impulser: hela landet skummade af förbittring, och regeringen sporrades af pressen till en krigsförklaring. Ända till dess hade vi kunnat draga oss ur spelet, och vi inbillade oss att på ett eller annat sätt skulle nog vår gamla lycka stå oss bi.»

Men denna gamla lycka var en gång för alla flyktad, och författaren framställer med fulländad konst alla de fel i förvaltningsroutinen som onekligen utsätta England för de största vådor i händelse af ett plötsligt utbristande krig. Reserven inkallades, men som denna kår icke räknade mycket mer än 5,000 man, väckte åtgärden icke mycken uppmärksamhet, och då parlamentet beslutit en förhöjning af 50,000 man i den stående armén, började rekruteringen till mycket hög lega, på samma gång

som 55,000 man milis utskrefvos. Sjörustningarne bedrefvos i betydande omfattning, och varfsarbetarne blefvo fritagna från utskrifningen. »Allt skulle hafva gått förträffligt, om vi blott i stället för fjorton dagar hade haft ett eller två år på oss.»

Ja, så är det öfver allt, att det vore ingen nöd endast man finge tid på sig, men olyckan är att kriget i våra dagar kommer såsom en blixtn från klar himmel, och den som icke har sina försvarsrustningar undangjorda förut börjar dem för gäfvés när stridens fackla redan blifvit tänd.

Men det britiska öfolket litat på sin oöfvervinneliga flotta, som utlöper mot fienden, sedan drottningen med dess fartyg hållit en revy. Hvar den framseglade, nedlade den en underhafskabel, medelst hvilken den i hvarje ögonblick kunde kommunicera med land. Den sinnrika uppfinningen användes emellertid af amiralitetet för att skicka den tjenstgörande amiralen motsägende befallningar, som i sjelfva verket beröfvade honom befälet öfver flottan. Telegrammen till baka voro deremot fårdiga. Klockan 10 rapporterades att amiralen gifvit ordres att formera slaglinie och gå till anfall; två timmar derefter hette det att man öppnat elden på tre mils afstånd från fienden; några timmar senare: »Ett pansarskepp har sprungit i luften . . . fiendens torpedos gör oss mycken skada . . . amiralskeppet har anfallit fienden . . . amiralskeppet synes sjunka . . . vice amiralen har gifvit signal» . . . och allt var tyst. Två dagar senare erfor man från Portsmouth att de engelska sjömännen, tappra som alltid, hade försökt att komma i reglerad affär med den fientliga flottan, men att denna dragit sig undan och lemnat efter sig dessa fasansfulla förstörelsemaskiner som förpassade de engelska skeppen till hafsbotten den ena efter det andra. Regeringen hade varit underrättad om uppfinningen men försummat att vidtaga åtgärder deremot.

Man vet att England sedan ett tiotal af år eller något mera har en armé af frivillige, som uppgår till ett större antal än hela den stående armén, att den årligen underkastar sig öfningar och att den har ett talrikt kavalleri och äfven artilleri, samt att dess utrustning i materielt

hänscende, uti vissa delar åtminstone, är ganska storartad. Det är denna kår som författaren gör till medelpunkt för den följande skildringen af striderna till lands, och han har gjort det med den tydliga beräkningen att ådagalägga huru litet det frivilliga nitet kan uträtta, när det icke uppbäres af en fulländad disciplin och understödes af välberäknade åtgärder å myndigheternas sida. Den dag England får ett krig att utkämpa inom sitt eget område skola frivillige i mängd flockas omkring fanorna och millioner pund subskriberas för att förse dem med gevärf, men medan man förfärdigar dessa, får det stridslystna manskapet nöja sig med några odugliga gamla musköter, som uppletas i någon vrå af förråden, och det känner hvarken sina blifvande chefer, sin plats i ledet eller sin bestämelse på slagfältet. Order och kontraorder, marcher och återmarcher, brist på utredning och födoämnen midt i öfverflödet, några underbart gripande naturmålningar, skildringar af en liten intagande huslig idyll midt i slagtuingshvirvlet, underverk af enskild tapperhet, som icke förmå något mot fiendens ypperliga organisation, och slutligen ett allmänt nederlag, som för segrarne öppnar vägen till hufvudstaden, sådana äro de händelser som med gripande verklig skildring i denna diktade krigshistoria: så måste all ting tilldraga sig under gifna omständigheter, och slutföljderna synas vara med matematisk visshet dragna ur de antagna premisserna.

Man läser denna omvända utopi såsom man läser en fulländad roman, men der-till kommer att alla dessa diktade tilldragelser kunna blifva verkligheter under gifna förhållanden, och i nästan hvarje liten episod är inlagd en varning eller finger-visning, som förräder sin blick och omfattande erfarenhet. Efter den fingerade träffningen kommer berättaren till en väns boning, och han finner den besatt af fientliga soldater, hvilka förplågade sig med det bästa som huset förmådde, men i synnerhet hade egarens goda viner och fina cigarrer en strykande afgang. Han blir vitne till ett samtal mellan de objudna gästerna. *Es sind wackere Soldaten, diese englischen Freiwilligen*, sade en groflemmad korporal, som med en silfvergaffel stoppade ofantliga stycken af en rostbiff i munnen. Ja,

ja, de springa rätt bra, inföll en annan. *Ja wohl*, men dock icke så bra som de franska *«oblots*, invände en tredje. *Gewiss*, sade en fjerde, blossande med en Havanna-cigarr, och det fins ibland dem många goda skyttar. Deri har du rätt, svarade numro ett: om de kunde manövrera lika bra som de kunde skjuta, så vore vi icke här nu. Rätt så, anmärkte den andre: *det är exercisen som gör goda soldater*. För öfrigt träffar man här en mängd af de drag som utmärkte den preussiska krigföring i Frankrike, missförstånd genom okunnighet i språket, beräknade förolämpningar och onödigt grymhet mot de besegrade, särdeles mot milisen och de frivillige. »Vi hade hört talas om ädelmod i kriget, vi funno ingen. Vi hade velat kriget, sade man oss, och vi hade att bära dess följder. Sedan hufvudstaden och vår enda arsenal blifvit eröfrade, berodde vi på våra besegrades nåd, och de krossade oss utan allt medlidande.»

»Behöfver jag tala om det följande? Om den krigskostnadsersättning vi dömdes att betala, de skatter som för detta ändamål ålades oss, och som utarma oss ända intill denna dag, om den brutala uppriktighet hvarmed man förkunnade oss att vi måste bereda rum för en ny sjömak och sättas ur stånd att hämnas? De främmande trupperna lefde hos oss såsom hemma hos sig, och det ok de pålade oss blef så mycket förhatligare som de hade förstätt att deråt gifva ett tycke af laglighet och metod. Bättre hade det varit att i första ögonblicket plundras af sjelfva soldaterna än af våra egna embetsmän, som blifvit segervinnarnes utpressningsmaskiner. Jag kan knappast begripa huru vi kunde bära denna förnedring för hvarje dag och hvarje timme. Och hvad återstod oss att lefva af? Vi voro plundrade på våra kolonier, Kanada och Vestindien hade öfvergått i Nordamerikas händer, Australjen hade blifvit tvunget att skilja sig från oss, Indien för alltid för loradt, dock icke utan att de engelsmän som voro lemnade att bevara det åt oss, blifvit till sista man utrotade, Malta och Gibraltar afstådda åt den nya sjömakten, Irland oberoende, öfverlemuadt åt anarkien och revolutionen.»

»När jag betänker vårt lands nu varande belägenhet, med dess ruinerade handel, dess

tystnade fabriker, dess tomma hamnar, dess pauperism och dess förfall, när jag jemför det med hvad Storbritannien var i min ungdom, frågar jag mig om jag icke mer har något hjerta och någon patriotism, efter som jag kan lefva ännu, sedan jag varit vitne till så mycken förnedring. Frankrikes öde var ett annat. Äfven detta land har nödgats att under segrarens ok äta hemsökelsens bröd; dess fall var icke mindre plötsligt och våldsamt än vårt, men kriget kunde icke taga med sig dess rika jord, det hade inga kolonier att förlora, det bibehöll sitt vidsträckt område, källan till dess rikedom, och det skall resa sig ännu en gång. Hvad vårt folk beträffar, hade det aldrig velat begripa huru konstladt dess välstånd var, som hvilade på främmande handel och finansiel kredit: sedan en gång handelns strömsättning var ledd ifrån våra kuster, kunde den aldrig mer återvända dit, och vår kredit kunde, en gång skakad, aldrig vidare repa sig.»

Det ligger i all denna pessimism en sanning, som icke kan helt och hållet förbises. Försynen lärer väl icke en gång för alla hafva beslutit att Englands regering i all framtid skulle låna penningar till tre procent och att dess handel skulle blomstra för alla tider, derföre att folket bebor en liten dimmig ö midt i ett stormigt haf. Det innebär för detta samhälle ingen ringa fara, att dess rikedom icke grundar sig på landets egen produkton, utan flödar dit från Indien, från China, från de transatlantiska kolonierna, med ett ord från alla delar af världen, och man måste tänka sig möjligheten deraf att källan till all denna välmakt en gång vänder sitt flöde i andra riktningar. Den engelska politiken har så gamla synder på sitt samvete, som icke äro så lätta att försona; den har icke sällan farit utomordentligt våldsamt fram mot de svagare, och oaktadt allt hvad som på de sista tiderna blifvit gjordt för att läka Irlands sår, är detta land ännu allt jemt en törntagg i Englands sida. Den oerhörda rikedom på några få händer, som är en följd af den bestående majoratslagen, står i en oförsonad motsats mot den oerhörda fattigdomen i de lägre samhällslagren; radikalismen reser hufvudet allt högre, och sjelfva den aktningvärda kärleken för enskildt oberoende lägger hinder i vägen för

en sådan organisation af landets försvarskrafter, hvilken den senare tidens erfarenheter visat vara den enda tillfyllestgörande.

Men med allt detta är lyckligtvis Englands undergång icke gifven, ehuru det blifvit modernt här, såsom i Danmark och Frankrike, att tala derom såsom nära förestående och framför allt — särdeles önskvärd. Ingen makt är för alltid tryggad, och många tecken visa att Englands kolonier i aflägsna verldsdelar icke äro bestämda att för all framtid hänga fast vid det nuvarande moderlandet. Englands mest klarseende statsmän hafva länge sedan förutsett den dag då Kanada, Australien, Nya Syd-Wales och sjelfva det Indiska väldet skola lösgöra sig och förkunna sitt oberoende, men de hafva på samma gång beräknat möjligheterna att bevara vänskapliga förbindelser med dessa rika länder, och det behöfver ej följa af dessa folks politiska emancipation — de flesta äro redan så godt som sjelfständiga — att Englands handelsförbindelser dermed skola gå förlorade. Det anföres också såsom en grund för Englands, obestånd att demokratin på de sista tiderna blifvit så mäktig, att aristokratien, och sjelfva tronen, sväfvar i fara. Allt detta är sant, och det är icke omöjligt att de stora furstliga rikedomarne hos landets förnämsta ätter i en nära framtid fördela sig på många händer, att den förpaktade jorden en gång tillfaller dem som bruka henne, och att kanske till och med de oerhörda vidderna af aristokratiens parker och jagtmarker, som nu svida så smärtsamt i de arbetande klassernas ögon, skola bära hveteskördar, hvilka nedsätta lefnadsomkostnaderna för de obemedlade. Det är också sannolikt, lika väl som det är önskvärdt, att befordringssystemet kommer att undergå en genomgripande förändring, så att t. ex icke vidare de bästa platserna inom kyrkan äro blotta pensionsanstalter åt de adliga familjernas yngre söner, att förtjensten blir den enda regeln för avancement i armén och civilstaten, att de stora hittills lönlöst förrättade administrativa uppdragen blifva aflönade embeten, med ett ord att alla eller de flesta inrättningar som hittills förlänat det engelska samhället dess mest i ögonen fallande egendomligheter komma att småningom försvinna.

Men det är ej dessa utsidor som äro det engelska folkets rätta egendomligheter.

Man har i någon af våra tidningar sagt att Frankrike är nödvändigt i det europeiska statssystemet, såsom representant af det ridderliga, det oegennyttiga beskyddet mot den svagare. Vi medge att man kan, om man har mycket god vilja, läsa historien äfven på det sättet. Men i långt högre grad är då England nödvändigt såsom representant af den medvetna och frivilliga lydningen för lagen, de stora sedliga energierna, den höga aktningen för familjelifvets renhet och den outplånliga kärlek till politisk frihet, den beundransvärda förmåga af en verklig självstyrelse, som äro så djupt rotade i det engelska folklynnets att de af utflyttande briter med lätthet omplanteras i alla delar af världen. Om republiken är möjlig i något stort europeiskt land, så borde det vara i England, der man lärt att respektera ett *fait accompli*, och förstår att lyda lagen när den är en verklighet, så mycket man än må hafva motsatt sig dess stiftande. Det berättas om Napoleon I att han straxt efter sitt fall mycket sysselesatte sig med hvad Wellington skulle göra,

och väntade att han med sin segrande armé skulle rycka in i London för att låta utropa sig till diktator. Anekdoten är be-tecknande för den ena nationen, liksom för den andra, och visar hvar det är som friheten har sitt säkraste fotfäste.

En produkt sådan som *Slaget vid Dorking* kunde blott skrivas och förstås i England: intet annat folk har en sådan förmåga af själfpröfning, ett sådant fölämod att säga sig själf sanningen och höra den af andra. Huru skulle fransmän, tyskar, italienare, huru skulle vi själfva hafva mottagit en författare, som så skningslöst blottade alla nationella svagheter och visade oss i en fantasibild hela samhällets förestående undergång? Det mottagande som denna skrift rönt i hela England bevisar bättre än annat den stora skillnaden mellan nationalstolthet och nationalskryt, och gifver åt alla dem hvilka i det britiska samhällets bestånd se ett bälverk för Europas civilisation och politiska frihet den säkra förvissningen att detta bälverk är bygd på goda och fasta grundvalar.

Blick på pressen.

Vi återgifva ur tidningen *Upsala* följande artikel, emedan den betraktar försvarsfrågan ur en synpunkt som af den öfriga pressen varit nästan helt och hållet lemnad utan uppmärksamhet:

Den urtima riksdagen, sammankallad i och för behandling af försvarsfrågan, har börjat. Intressant skall det blifva att se, om ej någon af dem, som skola vara svenska folkets representanter, finner sig vara pliktig att protestera emot regeringens tilltag att erbjuda den indelta jordens egare såsom gåfva en tredjedel af det kapitalvärde, som indelningsverket motsvarar. Om en sådan röst höjer sig, så kommer den väl emellertid att ohörd förklinga. Vår s. k. representation är nemligen så sammansatt, att den till allra största delen är att betrakta som rust- och rothällarnes fullmäktige, och dessa skola ej tveka att mottaga den erbjudna gåfvan — så vida de ej finna den allt för liten, hvilket vi nästan äro benägna att tro. Att de icke tänka på, det de representera, icke allenast rust- och rothällarne, utan svenska folket i gemen, derom har man fullkomlig visshet och skall man än ytterligare öfvertygas. Ty efter deras blygsamma begäran att få grundskatterna, rustning och rotering, eftersänkta kommer nog i sinom tid, lika blygsamt, en fordran på de öfriga grund-

skatternas aflyftning utan ersättning. Och det skall sannolikt ske dem, såsom de vilja, ty gentemot dem äro, såsom vår riksdag nu är hopfogad, andra medborgare vanmäktiga. Den nu förevarande frågan, den nya arméorganisationen, är, såsom vi, innan densamma företogs till behandling vid sista riksdagen, sade, en pröfvosten på det nya statsskicket, den nya representationen. Blir frågans utgång sådan, att indelningsverket helt och hållet eller, till en början, endast delvis utan full ersättning upphäfves, då är också stafven bruten öfver vår andra statsmakt. Vi få nog, gunås i om kort tillfälle att med dessa våra betraktelser återkomma.

Skulle nu af en eller annan anledning — antingen den, som do k, beklagligen icke är att hoppas, att den ena af riksdagens kamrar ej vill begåfva rust- och rothällarne för att de skola gå in på försvarsverkets ordnande, eller den, att riksdagens majoritet fordrar *hela* indelningsverkets aflyftande såsom vilkor för åtagande af den utsträckta värnepligten — skulle nu försvarsfrågan vid innevarande riksdag ej afgöras, så bör dock regeringen ej förtvåla om fäderneslandet, utan söka på bästa sätt begagna de försvarskrafter, som redan förefinnas, och se till hvad som med dem under närvarande representativa förhållanden kan göras. Regeringen bör, med biträde af representationens flertal — vid för båda kamrarne

gemensam omröstning — söka få nödiga anslag till betydligt utsträckta öfningar för de fem beväringsskolor, som redan finnas genom lag stadgade. Rotehallarne skola i sådant fall säkerligen få se sig om efter de lindringar, som regeringen ansett sig berättigad att nu erbjuda.

Ett godt skall åtminstone den sammanträdde riksdagen medföra, nemligen att man, hoppas vi, i tidningarne hädanefter slipper se de lika långa som enformiga och förargelseväckande referaterna öfver hvad som högst oegentligt blifvit kalladt »folkmöten i försvarsfrågan», då rätta benämningen borde vara »rotehallare-möten». Betydelsen af de öfver allt lika ljudande svaren på frågan om indelningsverkets afskaffande torde alltså, såsom en landsortstidning mycket riktigt säger, vara af alldeles samma slag som om en mängd arrendatorer sammanträdde och voterade till sig sina innehafvande hemman.

En och annan skall kanske säga, att vi sjelfva visa föga patriotism, då vi nu mera ej odeladt ställa oss på regeringens sida i försvarsfrågan. Vi svara härpå att vi helt och hållet gillade det förslag, som regeringen framlade för sistlidne riksdag, emedan detta tycktes oss rättvist, alldenstund det fördelade bördan af landets försvar lika på alla. Så är det icke med det förslag, som regeringen nu afgifvit. Enligt det samma skulle, såsom vi mer än en gång haft tillfälle att visa, städernas invånare, de jordegare, som betalt mera för sina egendomar, emedan dessa varit fria från rustning och ro'ering, samt den stora massan, den obesutna befolkningen, långt mera betungas än den s. k. oprivilegierade jordens innehafvare, hvilka skola gynnas på de förras bekostnad. Under sådana förhållanden vore det föga fosterländskt att ifrå för det till nu den sammankallade urtima riksdagen framlemnade förslaget till ny arméorganisation, hvarföre vi ock, vår pligt likmätigt, ämna, så mycket i vår förmåga står, motarbeta nämde förslag, som ock — vi hoppas det — svårligen kommer att gå igenom.

Vi kunna för egen del icke gå så långt i försvaret för skattebeloppens orubbade vidmakthållande som den ofvanförda författaren, och vi kunna rätt väl tänka oss partiella skatteestergifter, så ofta dermed kan vinnas en definitiv uppgörelse af något som förut varit sväfvande, men vi befara att den bana som nu blifvit beträdd icke leder till detta mål, utan att den endast blir uppslaget till sådana fordringar i afscende på de öfriga grundskatterna som i den ofvan meddelade artikeln antydas.

Äfven vi känna ganska väl, att hvar och en som vågar draga i betänkande, huru vida icke det kungliga förslaget kunde i någon

mån förbättras, löper fara att af den stora pressen förklaras såsom en fosterlandsförädare. H. ex. hr justitie-statsministern har nyss i Första kammaren karakteriserat några der framställda ytterst fogliga anmärkingar såsom ett mot det kungliga förslaget riktadt »anlopp», egnadt att bilda en klyfta mellan de olika åsigtterna, i det ögonblick då enighet bäst behöfdes; den samstämmade delen af pressen gör å sin sida allt hvad den kan för att förhatliggöra olika tänkande, och bland nya vapen som framhafvas träffas några af mycket öfverraskande beskaffenhet. Hvem hade väl t. ex. för en vecka sedan väntat att *Nya Dagligt Allehanda* skulle nödgas försvara Första kammaren mot Samtidens »beskyllningar» för »spegelfakteri»?

Men hvem skulle väl också för tre månader sedan hafva trott att samma tidning någonsin skulle förklara att indelningsverkets finansiella sida är blott en bisak, något helt oväsentligt i jämförelse med dess »idé», dess »sociala och militäriska företräden»? Vi undra dock huru mycket det blir kvar af idén och företrädena efter det framställda förslaget. Väl har h. ex. justitie-statsministern funnit att den af kronan värfvade och kontant aflönade soldaten utan både stuga och indelning ändå är en indelt soldat, men mången kan med bästa vilja ej tro på ordets eller bokstafvens tillfyllestgörande kraft. Det är mycket löftesrikt att vår samtida för sin del intagit en så »upphöjd synpunkt» af indelningsverket, att han kan lemna åsido dess värde såsom statsegendom; måtte han blott icke hafva förglömt att äfven ställa sina vänner i Andra kammaren på samma höga ståndpunkt, så att de beredvilligt lemna regeringen alla de erforderliga anslagen på fjerdte hufvudtiteln, utan att indelningsverkets hjälpmedel dertill behöfva påräknas.

Man synes vilja med tillhjälp af ett slags opinionstyranni på en gång nedtysta alla missagliga meningar. En viss liberal tidningsredaktör föreslog för några år sedan att införa diktaturen, på det regeringen skulle kunna genomföra en då å bane varande fråga, utan att störas af tviflars och otrogenes »anlopp». Vi hemställa till denna ärade samtida, om det ej vore skäl för honom att just nu åter upptaga detta upplysta och fosterländska förslag.

Strödda underrättelser.

Forna tiders artilleri. I dessa arméorganisationernas dagar torde det ej vara utan intresse att höra, huru den kanske viktigaste afdelningen af en armé i forna dagar var beskaffad. Vi meddela därför här nedan några notiser om artilleriet i forna tider, af hvilka åtminstone en del torde vara för de flesta af våra läsare obekanta.

Ehuru man vanligen tillskrifver Barthold Schwartz äran af att år 1320 ha uppfunnit krutet, så är det ett faktum att Roger Bacon redan år 1270 i sitt »Magnum opus» omnämner dess beståndsdelar och huru det kan användas för att kasta projektiler. Kunskapen härom hade Bacon hemtat från ett manuskript af Marcus Græcus, hvars datum är obekant men som något obestämdt tillskrifves tiden mellan nionde och tolfte århundradena. Krutet anses för öfrigt hafva varit bekant för österns nationer redan 350 år före Kristus. Andra författare återigen vilja förbinda krutet med den »grekiska elden», som sedan urminnes tider varit bekant i Orienten och hvilken säges ha blifvit införd i Europa under Konstantinopels belägring år 673, och man påstår att det först var sedan den rätta blandningen blef bättre känd, som det kom att användas för framdrifvande af projektiler. Det är morerna i Spanien som anses först ha infört artilleri i Europa. Enligt Condé användes det af dem vid belägringen af Saragossa år 1118, således 150 år före Roger Bacon's förmodade uppfinng. År 1306—1308 förlorades Gibraltar af morerna i följd af de belägrandes artilleri, och då Alföns den Elfte af Castilien år 1343 belägrade Algesiras, kastade den moriska garnisonen »åskkulor» på sina fiender genom långa rör af jern. Villani uppgifver, att engelsmännen hade kanoner i striden vid Crecy år 1346, men detta bekräftas icke af Froissart eller af andra historieskrifvare öfver denna tid. Emellertid berättar en annan historieskrifvare att Edvard den Tredje under sin första expedition mot skottarne år 1327 hade »Krakys of war», hvilket man förmodar hafva varit kanoner. Huru tvifvelaktigt datum för artilleriets införande i Europa än må vara, så är det emellertid säkert, att kanoner icke hade

kommit i allmänt bruk såsom krigsverktyg före senare delen af fjortonde århundradet, hvilket förklarar några författares uppgifter om att kanoner först begagnades af venetianarne mot genuesarne år 1378.

Såsom man kan förstå voro kanonerna först af en klumpig och grof konstruktion. De kallades bombarder af ordet »bombas» som antydde det buller de göra då de afskjutas. De förfärdigades antingen af smidt jern eller af jernstänger som löddes och välldes tillsammans och förstärktes med jernringar. Understundom gjordes de äfven af jern och kopparplåtar, med bly instöpt emellan dessa och beklädda med trä eller läder. De voro vidare vid mynningen än i kammaren och hade en betydlig storlek och längd. Froissart berättar om en stor kanon som begagnades af Filip van Artevelde i belägringen af Oudenarde år 1382. »De hade äfven för att desto mera öra garnisonen afskjutit en bombard af mycket anseelig storlek, hvilken var femtio fot i längd och sköt stenar af en ofantlig tyngd. Då de afskötö denna bombard kunde det höras 5 lieues på dagen och nattetid ända till 10 lieues».

Kulorna voro af sten och, såsom Froissart säger, ofta af en ofantlig tyngd. De som afskötos af Mahomet den Andres ryktbara messingskanon vid Konstantinopels belägring år 1453 vägde 600 skålpund. Men ehuru städens och fästningars murar på den tiden icke voro bygda för att kunna motstå artilleri, så var dock effekten af dessa stora massor som kastades mot dem icke så betydlig som man kunnat föreställa sig. Kastmaskinernas oformliga storlek gjorde dem svåra att handtera, och deras ofantliga tyngd gjorde det nästan omöjligt att flytta dem. Af denna omständighet fingo några stora bombarder namnet »borgare», såsom beständigt gvarvarande på en plats. Men äfven om svårigheterna vid transporten kunnat öfvervinnas, så blef den skada som gjordes af ett skott lätteligen reparerad innan något annat hunnit att utvidga den, emedan så ytterligt få skott inom en viss tid kunde afskjutas med hvarje kanon. De bombarder som begagnades af venetianarne i belägringen

af Chiozza år 1380 afskötos blott *en gång* på 24 timmar. De laddades nattetid för att vara färdiga att afskjutas i dagningen. Den ofvan omnämnda mahometskanonen kunde, ehuru använd nära ett århundrade senare, endast sju gånger om dagen affyras, och för dess transporterande behöfdes trettio sammankedjade vagnar, dragna af sextio oxar samt dess utom två hundra man på hvardera sidan för att stödja monstret och bidraga till dess förflyttning. För att föra denna kanon 25 svenska mil behöfdes tvenne månader, alltså mer än två dagar för hvarje mil. Man kan således lätteligen finna att en belägring icke på den tiden var en så förskräcklig affär som den sedermera blef.

Först under senare delen af femtonde århundradet ersattes de gamla bombarderna af messingskanoner af en något lättare konstruktion, liksom stenarne ersattes af jernkuler. Fransmän och tyskar, i synnerhet de förre började excellera i artilleriväsendet, både i pjesernas konstruktion och i deras servering. Carl d. 8 af Frankrike har äran af att först ha infört ett organiseradt artillerisystem. På sin expedition till Neapel år 1494 hade han en artilleripark, bestående af bronskanoner af omkring åtta fots längd samt många mindre pjeser.

Bomber kommo från Tyskland, men vid hvad tid är ovisst. Enligt en författare uppfunnos de omkring 1538, medan en annan påstår att de först nyttjades år 1588 vid belägringen af Vaktardone i Geldern och blefvo uppfunna af en innevånare i Venlo, en förfärdigare af fyrverkeripjeser. Då de första försöken i Venlo gjordes af uppfinnaren, föll en bomb ned i ett hus och tände så ordentligt eld på detsamma att branden icke släcktes förr än två tredjedelar af staden voro lagda i aska.

Haubitsen, ett mindre slags mörsare, kom äfven från Tyskland år 1593 eller 1594. Hvad som skiljer den från mörsaren är att axeltapparne, medelst hvilka den är fästad vid ställningen på hvilken den hvilat, äro på midten af loppet, medan de på mörsaren sitta vid bakre ändan.

Vid särskilda tillfällen sägas kanoner ha blifvit gjorda af läder; mera troligt är att endast utsidan var af detta material, liksom Gustaf II Adolfs kanoner af kokadt läder, hvilka tillfölje af sin lätthet, — de drogos beqvämligt af två man — mycket bi-

drogo till hans seger vid Leipzig. En beklädnad af läder, kokad och fernissad var på dessa kanoner anbragt öfver kopparrör.

Af den förskräckelse som stora kanoner ingåfvo och af deras dödliga och hastiga rörelser erhöles de namn af ormar eller roffoglar. De kallas än basilisker än kulvariner en förvrängning af couleuvrine (en hög), falkonetter o. s. v.

Det fans äfven pjeser med kammladdning, mest afsedda för att kasta stenar. Dessa kallades vanligen kanoner, *Perrers* eller *Patteros*. Sådana af mindre kaliber funnos äfven på fartyg och i befästade torn, i hvilket fall de erhöles det icke olämpliga namnet *Assassins* (mördare).

Österländska ordspråk. Botemedlet mot synden är att se denne i ansigtet och kännas igen henne.

Tungan är låset till hjertats skattkammare: ordet är dess nyckel.

Tag dig i akt för onyttiga ord, och akta dig att tillsluta ditt öra för ett nyttigt tal.

Den okunnige, som uttömmar sig i onyttigt tal, och åsnan som bräker för ingen ting, äro bröder.

Liten lögn är stor synd: ett dödligt gift intaget i små doser.

Att visa välvilja mot de elake är att vara orättvis mot de gode: gifva föda åt flädermössen är att döda dufvorna; taga parti för chakalen är vilja lammets förderf.

Innehåll:

	Sid.
Sveriges skördar	593.
Slaget vid Dorking	599.
Blick på pressen	605.
Strödda underrättelser:	
Forna tiders artilleri	607.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på postkontoren, hos bokhandlarne och i Stockholm på utdelningsställena för tidningar. Priset för kvartal 3 rdr, postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.

OBS. *Alla meddelanden rörande Veckoskriften ställas till Expeditionen af Samtiden, N:o 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 tr. upp.*